

Francesc Xavier Butinyà i Hospital (Banyoles, 1834-Tarragona, 1899).

Francesc Xavier Butinyà. Centenari d'un precursor (1834-1899)

Júlia Butinyà

Pocs gironins trobarem dels quals se n'hagin fet en el darrer quart de segle tesis doctorals de tres àrees científiques diferents. Vol dir una figura d'ampli abast, l'interès de la qual es projecta a camps variats. Així s'esdevé amb el P. Butinyà, jesuïta, nascut a Banyoles el 1834 i de qui el 18 de desembre d'enguany es complirà el centenari de la seva mort.

De Butinyà, en primer lloc se'n descobrí una faceta originalíssima com a fundador religiós, car aplicava a les seves congregacions les idees dels socialistes utòpics Fourier i Owen. Jesús Martín Tejedor, director de l'Institut

d'Història de l'Església al Consell Superior d'Investigacions Científiques, publicà el 1977 *Francisco Butiñá y los Talleres de Nazaret. Utopismo socialista del siglo XIX en el catolicismo español*, resultat de la seva tesi d'història, que estudiava sobretot aquest fet fundacional.

El fundador

El 1874, Butinyà donava classes de ciències a la Universitat de Salamanca. Allà fundà aquell any, amb el suport del bisbe Lluch i Garriga, les Serves de Sant Josep, experiment que va repetir el 1875 a Calella, bé que amb el nom de Filles de

Sant Josep; aquestes darreres s'han establert actualment a Banyoles, a la casa pairal dels Butinyà.

Les noves monges presentaven certes peculiaritats dins el panorama general religiós del segle passat. Per exemple, entraven sense dot, cosa insòlita que obria l'opció de la vida religiosa a la classe obrera. I sobretot, fonamentaven el seu treball en la indústria i en una forma de vida cooperativista, tret aleshores nou a Espanya i prou revolucionari dins de l'Església. De tota manera, a París, on el P. Butinyà va anar a raure ran de l'expulsió de la Gloriosa, n'hem trobat alguns precedents.

Butinyà explica així a la seva família la nova congregació de *fabricants*: «Com en estos països [Castella] hi ha molt poca indústria, moltes fadrinas no saben què fer, y.s perden. [...] Són nou ja ab moltes pretendentes. Quant tngan los fondos suficientes donaran també treball a todas las que vùlgan, alberch a las serventas desacomodadas, y refugi a las donas de major edat que, no éssent pobres, tampoch tenen lo necessari per viurer convenientament». Ell els reparava les màquines, els ensenyava l'art tèxtil, les feia anar a vendre als mercats llurs productes, vigilava que no venguessin la propietat de les màquines, les feia resar cantant durant la feina... Però, igual com passava amb els experiments d'aquells utopistes, sense una guia ferma econòmica ni mitjans perillava la vida de les institucions, i de fet les novícies morien de fam, segons atesten els documents del bisbat de Girona.

Ara bé, com que sembla que la Companyia de Jesús no va tenir la mateixa sensibilitat envers el seu projecte social, Butinyà no va poder exercir aquell guiatge de la manera que hauria desitjat. Martín Tejedor valora molt la virtut de l'obediència en el jesuïta banyolí, car la va exercir fins a extrems heroics, romanent com a espectador impassible quan havia embarcades les bones monges en un projecte industrial que materialment se'ls enfonsava.

Avui les dues congregacions, Serves i Filles, tenen cases arreu del món i celebren des de l'any passat, a Salamanca, el centenari de la mort del seu fundador, que va tenir lloc a Tarragona.

L'autor teatral

D'altra banda, el 1978 vaig presentar la meua tesi doctoral *Estudio histórico-literario de F.X. Butinyà*, dirigida pel professor Antoni Comas, on revelava que Butinyà era l'autor d'una obra dramàtica considerada anònima, que escenificava el martiri de sant Martirià i que era valorada a la *Història de la literatura catalana* (vol. IV, Ariel ed.1972, pàg.795-800) com la principal hagiogràfica anterior a la Renaixença. Al manuscrit que estudiaven els crítics, però, conservat a la Biblioteca de Catalunya, li mancaven les primeres pàgines, on a més de constar el nom figura un pròleg que és un veritable manifest del moviment de la Renaixença:

«Só molt aymant de nostra riquíssima llengua, y axís no estranyes qu'en ella te parle, per més que fassa casi bé divuyt anys que visch allunyat de Catalunya. Si estimo sa llengua, no menys m'entusiasmo ab ses renombrades gestes [...] Morta està la llengua hebrea, mortes la fenícia y la egypciaca, mortes la grega y la llatina, perquè moriren los pobles que les parlaven, perdent absolutament llurs pròpies lleys y llibertat. Si volem, donchs, que ressuciten nostres passades glòries, enmotllades en lo catolicisme, si volem que revisca la grandesa y heroisme de nostra província, tant aymant no de la borda llibertat maçònica, sinó de la vera llibertat cristiana, és precís y ops que treballem per fer reviure nostra llengua y ab ella los sentiments catòlics de nostres besavis.

»Per açò t'eschich en català, lector aymat, y espero que aculliràs ab benvolença mon bon disitx. Si no fas més, és perquè no puch. Y encara que pobre y allunyat de ma pàtria, vull portar una pedra, jatsia petita, per aydar a enlayrar l'edifici de nostres glòries, mitx enrunat per art de lliberals anticatòlics, que suen y.s desvetllen per destruir nostre esperit provincial y cristià castellanisant-nos en profit seu».

Segueix a l'obra de teatre un compendi que expressa el sentit erudit propi d'aquella època, car en dóna el fonament històric:

«Com a corona del petit obsequi que havem fet al patró de Banyoles y a mos germans los banyolins, com esplicació de l'argument del drama relligiós sobre la vida del sant martre, y a fi de que tothom se fassa càrrech, axís de lo

que hi ha de ficció com també de quant s'hi troba de veritablement històric, m'apar convenient posar aquí les poques notícies que.s conservan sobre les heroiques gestes de nostre protagonista».

Aquesta obra de teatre, *La venjança del martre*, de llengua culta i de rica mètrica, clou el gènere popular de vides de sants, d'ascendència secular i de tan important arrel gironina. Va haver-hi una primera edició el 1871 i ha estat reeditada pel Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles el 1996.

Vegem-ne uns versos finals en què es profetitza l'arribada de les relíquies de sant Martirià, segons la tradició banyolina:

*El jesuïta banyolí,
seguidor dels socialistes utòpics.*

Casa mare de les monges josefines, a la plaça dels Lledoners de Girona.

*Dies vindran en què, pobre barqueta,
Solcant per entre d'ones encrespades,
Los restos portarà a molt allunyades
Terres, guardats dedins d'humil caxeta.
Llavors, per si matexes les campanes
Tril·lejaran ufanes,
De pur gotx transportades,
A l'ovirar pintats, dintre les oles
De ton bell llach de plata,
Als àngels que te'ls pòrtan, o Banyoles!*

Quan escrivia en català, Butinyà treballava la llengua com un objecte artístic, cosa que no feia amb el castellà, que utilitzava com a eina divulgadora de la doctrina. Per això, tot i que escriví

moltes obres religioses, no és considerat un escriptor en aquesta llengua. Amb tot, és autor de 20 obres en llengua castellana i suma més de 50 edicions en vida; també deixà escrita una obra en llatí i un voluminós catecisme inèdit. Les seves obres han estat traduïdes a l'italià, al francès, al basc i al tagal.

La producció catalana

Per contra, tot i que no en conservem una obra abundant en català, és un escriptor de la Renaixença. La seva producció catalana, en el

moment en què ens va escriure la part principal (1871), destaca pel bon gust i la naturalitat; val a dir que anticipa la fórmula de llengua viva i correcta, que feia anys que s'estava buscant. Empra una llengua estudiada, calculada i elaborada, sota la pauta de la col·loquial –la qual apreciem bé en les seves cartes– i el model del llatí –el qual imita en la prosa culta, com la del compendi mencionat.

Llengua que bé van valorar ja aleshores els cultes crítics de la revista *La Renaxensa*, com ara Pio Pi i Vidal, que va escriure: «honra nostra renaxensa literària, usant un català que, evitant los arcaïsmes, és bastant pur y correcte». O bé Antoni Aulèstia i Pijoan, que va dir de la llengua del compendi històric: «Sols llohansans tenim que fer-ne, puix sa naturalitat y puresa, y la propietat en la construcció dels períodos, revela'l gust y erudició fills d'un estudi de nostre idioma tan notable com digne d'imitació».

Coneixem alguns dels seus criteris lingüístics perquè els va exposar a l'arqueòleg Pere Alsius; quant a l'ortografia, per exemple, es planyia de la manca d'unitat de criteris a causa de les interminables polèmiques: «Som de vostre parer, emperò desitjaria que tots fórem uniformes quant possible sia, lo matex que en fer termenar los plurals femenins en *es* o en *as*». Així com recollim, el mateix any de 1871 –en què no oblidem que som a l'època floralasca, quan tothom bevia dels trobadors–, la seva admiració per la llengua antiga: «Us puc assegurar que en llegir la conquesta del regne de Mallorca i la carta de sant Bernat a la seva sor m'admiraba de la bellesa de nostra llengua y em feya dol considerar lo menyspreu en què tristament jeya». Cosa que era clarament un avanç des del punt de vista culturalista.

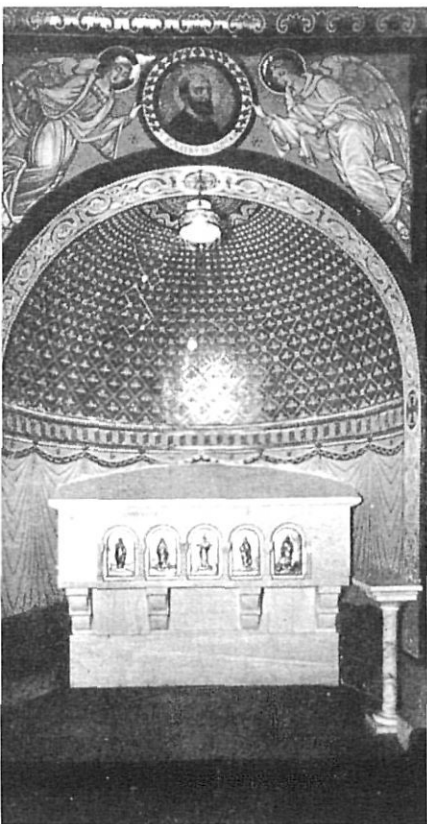
La seva producció poètica, curta però de gran valor, es publicà l'any passat al *Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona*. També són valuosos l'epistolari que mantingué amb el seu amic Alsius (*Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles*, 1987) i l'adreçat a la seva cunyada, on trobem una preciosa i extraordinària mostra d'amor fraternal (*Visió d'una dona catalana en el segle XIX*, Fundació Salvador Vives Casajuana, 1982).

L'espiritualitat

L'obra de Butinyà s'ha estudiat també des del punt de vista de l'espiritualitat, molt moderna per a la seva època pel fet de basar-se moralment en la consciència i –malgrat el sentimentalisme abassegador propi del moment– governar la pràctica religiosa amb un ferm sentit racional. Des d'aquest àmbit l'ha estudiat una doctora en història, Adela de Cáceres, a *Trabajo y dignidad humana. Una interpretación en el siglo XIX*. Francisco Javier Butiñá, S.J., publicat a Salamanca el 1984.

Tanmateix, l'aspecte més característic seu és el relatiu al treball, el qual es palesa bé a *Les Migdiades del mes de maig* (1871; reeditada a Madrid, amb traducció, el 1991): «No és lo treball cap humiliació; és, al contrari, l'honor dels hòmens de bé. [...] Nostres avis tenien a més glòria viure dedicats al treball qu'heretar pomposos títols de llurs besavis... Per això en los sepulcres, en las obras que deixàvan a la posteritat s'honoràvan ab las insígnias de llurs oficis: los corders hi feyan esculpir la càbria, los sastres, las esti-

Sarcòfag del pare Butinyà a la cripta de l'església de la casa mare, a Girona.

La congregació fundada pel pare Butinyà té cases escampades arreu del món.

soras [...] L'home nasqué per a treballar com l'aucell per a volar... No és per lo tant lo treball càstich del pecat». Butinyà, en aquest llibre, proposava un nou orgull humà davant el fet laboral, com havien fet els primers socialistes, i ho presentava amb una nova mística.

També se singularitzà com a capellà, en una època en què coexistien les pràctiques exorcistes, per la seva valoració del progrés, bo i arrenjerant-se amb els homes erudits que n'eren entusiastes i no ho veien com una amenaça per a la religió:

«Admira, cristià estimat, y ab dols plaer d'ànimas nobles contempla transformada la terra ab los nous invents y aplicacions de las ciències físicas. No t'encisan tals progresos, ignorats de nostres avis? A mi, certament, me convidan a lloar la sabiduria infinita del Criador y sa dolsa y benèfica Providència. No.m dolen semblants milloras, abans bé m'agradaria, com al que més, poder pertot arreu atravessar camps y montanyas al xislet de la locomotora; tenir en tots los pobles estacions hont enrahonar per fils elèctrichs ab los habitants de las més allunyadas fronteras, vèurer nostres rius sembrats de fàbricas, tan avansadas que fer poguessen competència ab la més alta perfecció extranjera...»

Actualment, a la Universitat Complutense de Madrid s'està elaborant una altra tesi doctoral sobre els

seus aspectes educacionals. Butinyà es mostrà un pioner quan proposà d'establir parvularis a Banyoles l'any 1867; o bé en escriure obres religioses especials per als nens: el 1887 publicà *Escuela de santidad*, exercicis espirituals per tal de preparar la mainada a la comunió.

Butinyà és ben conegut fora de Catalunya, sigui a Castella, on va viure del 1854 fins al 1874, o a l'Havana, on va sojornar del 1859 al 1863 i on va dirigir l'Observatori Astronòmic. A Catalunya no va participar de fet al moviment renaixent, ni va obtenir permís per continuar escrivint en aquella revista emblemàtica, ni va escriure més en català, fora de dues petites obretes de missions: *Un granet de mostassa*, el 1879, i *Joia del cristià*, el 1882.

Cal portar a la memòria els fets i escrits de les personalitats que han mort però que devem mantenir vives, quan les seves aportacions i paraules tenen força, vida i encara serveixen com a ferma orientació. Tant de bo aquesta celebració doni a conèixer la figura de Butinyà i sigui un estímul per al seu estudi i per a les publicacions encara pendents, principalment l'edició completa de l'epistolari, ric testimoni de la història dels nostres rebesavis en una època tan noble i apassionant com és la Renaixença.

Júlia Butinyà és professora de filologia catalana a la UNED.